

پرسی فره‌ژنی محمه‌د

ئىبراهيم فهتاح

له‌م سالانه‌ى دواييدا، ميتۆلۆژياى ئايىنى ئىسلام و سه‌رجه‌مى پىكهاته‌كه‌ى، بووه‌به‌ يه‌كێك له‌ته‌وه‌ره‌ى باسه‌ گرنه‌گه‌كانى ناوخۆى كۆمه‌لگا ئىسلاميه‌كان و ، هه‌رله‌وماوه‌يه‌شدا گه‌لێك لىكۆلینه‌وه‌ و توژینه‌وه‌ى به‌بايه‌خ و سه‌رنجراكیش و سنوورى تابۆبه‌زین توماركراوه‌.

ئه‌م بابته‌ ، سه‌ره‌تا ، له‌نیۆ رۆشنه‌بیرانى عه‌ره‌بدا سه‌ریه‌له‌دا ، ئىستایش پانتایه‌كى به‌رچاویان له‌ مه‌یدانى لىكۆلینه‌وه‌ و باس و لیدوانه‌كانى رۆشنه‌بیرى عه‌ره‌بیدا پرکردووه‌ته‌وه‌، له‌ بواری ئه‌وانیشه‌وه‌ ئه‌و بابته‌ گه‌یشه‌ نۆ رۆشنه‌بیرى كوردی . ئه‌گه‌ر رۆشنه‌بیرانى عه‌ره‌بى له‌وشوینه‌وه‌ شروقه‌کردن و ره‌خنه‌كانیان ده‌ستپیده‌كهن ، كه‌واپىیان وایه‌ ئه‌و ميتۆلۆژيايه‌ ، به‌هۆى قابله‌ وشك و دۆگماكانیه‌وه‌، كۆمه‌لگای عه‌ره‌بى گه‌یۆده‌ى وه‌ستان و خۆخواردنه‌وه‌ و ملکه‌چکردن و گۆرانى وتن به‌بالای به‌رز و بلندی رابردوویاندا و فه‌رامۆشکردنى ئىستا و داهاوتوویان کردووه‌ ، ئه‌وا لىكۆلینه‌وه‌ و ره‌خنه‌ كوردیه‌كان ، له‌پال دووباره‌کردنه‌وه‌ى هه‌مان بۆچوونه‌ عه‌ره‌بیه‌كاندا، له‌ دوو ئاراسته‌ى سه‌ربه‌خۆدا خۆیان ده‌رده‌خه‌ن :

١. ئاراسته‌ى يه‌كه‌م، ئه‌وانه‌ى ئاوێته‌ى بىر و بزوتنه‌وه‌ى چه‌پن و، لىكدانه‌وه‌كانیان له‌ژێر چه‌ترى مملانی ئایدیۆلۆژى و سیاسى نۆیان چه‌پ و ئىسلامى ئسولیه‌وه‌ دیته‌به‌ره‌م و، له‌به‌رئه‌وه‌یش زیتر متمانه‌ده‌كهنه‌ سه‌ر ئه‌و بابته‌ و تیزه‌ ئایینیانه‌ى خزمه‌ت به‌ پارسه‌نگى مملانیكان ده‌كهن .

٢. دووه‌م، ئه‌وانه‌ى نه‌هامه‌تیه‌كانى كۆمه‌لگای كورده‌وارى به‌ ره‌نگدانه‌وه‌كانى ده‌سه‌لاتى ئىسلام ده‌زانن ، كه‌به‌شێكى گه‌وره‌ى ره‌خنه‌كانیان له‌خانه‌ى {كوردبوون} هه‌و ده‌زى {عه‌ره‌ببوون} ى ده‌سه‌لات سه‌ره‌له‌ده‌دات ، به‌وپییه‌ى ئه‌و عه‌ره‌ببوونه‌ى ده‌سه‌لات له‌ قورئان و ئىسلامه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ى گرتووه‌، له‌به‌رئه‌وه‌، پىياناویه‌، ره‌خنه‌گرتن له‌ئىسلامى عه‌ره‌ب و ته‌قه‌للای دوورخستنه‌وه‌ى ، بریتیه‌ له‌ره‌خنه‌گرتن له‌ده‌سه‌لاتى زه‌وتكارى عه‌ره‌ب و ته‌قه‌للای له‌نیۆبەردنى زه‌وتكاریه‌كه‌ى و نه‌هێشتنى نه‌هامه‌تیه‌كانه‌. له‌به‌رئه‌وه‌یش ره‌خنه‌ و لىكۆلینه‌وه‌كانیان له‌سه‌ر ئایین نیه‌ به‌گه‌شتى ، وه‌ك ميتۆلۆژيا، به‌لكو له‌سه‌ر ئىسلامى {عه‌ره‌بى} ه‌ به‌تایبه‌تى ، وه‌ك ده‌سه‌لات .

ئه‌گه‌رچی لىكدانه‌وه‌ و سه‌رنه‌جكانى ئه‌م دوو ره‌وته‌ى كاریه‌گرى و بايه‌خى خۆیان هه‌یه‌، به‌لام ده‌كریت ئه‌و سبیه‌ره‌ ئایدیۆلۆژى و سیاسیه‌ى سه‌رتاپای بابته‌كانى داپۆشیوون، به‌خالیكى لاوازی و دووركه‌وته‌وه‌ له‌ ریبازى لىكۆلینه‌وه‌ى زانستى دابنزیت. ره‌نگه‌ هه‌ر ئه‌و سبیه‌ره‌یش ئه‌وه‌ى دروستكرديت كه‌وا پرسى فره‌ژنى محمه‌د، لای ئه‌و دوو ره‌وته‌، تاراده‌یه‌كى زۆر، جیگای هه‌موو پرسه‌كانى ترى ده‌رباره‌ى ئایینی گرتبیته‌وه‌، هه‌روه‌ك ئه‌وه‌ى وه‌لامى ئه‌و دیارده‌یه‌ ، وه‌لامى گه‌شت پرسه‌كانى ترى ده‌رباره‌ى ئایین بیت و، ئىسلام و فره‌ژنى محمه‌د بریتیه‌ن له‌ پىكهاته‌ میتۆلۆژیه‌كه‌ى گه‌شت ئایینه‌كان . له‌به‌رئه‌وه‌یشه‌ تاوه‌كو ئىستا ئه‌و پرسه‌ ، سه‌ره‌پای هه‌ر توانایه‌كى له‌پىناويدا به‌ختكراوه‌، پرسىكى وه‌لامنه‌دراوه‌یه‌ ، له‌و لایه‌نه‌وه‌ نه‌بیت كه‌ خزمه‌تى پرۆسه‌ى سیاسه‌تكردى کردووه‌....

دیارده‌ى {فره‌ژنى} ، به‌پى گه‌شت لىكۆلینه‌وه‌ زانستیه‌كان، دیارده‌یه‌كى كۆمه‌لایه‌تیه‌وه‌، له‌به‌رئه‌وه‌یش پىموايه‌ فره‌ژنى محمه‌د ناتوانیت نه‌له‌ لىكدانه‌وه‌ى ده‌قه‌ نه‌گۆره‌كان و، نه‌له‌ لىكدانه‌وه‌ یه‌كسانه‌خوازه‌یه‌ نوێكانى میتۆدى چه‌په‌وه‌ و ، نه‌له‌ كوردبوونى كورد و دژایه‌تیکردنى ئىسلامبوونى ده‌سه‌لاتى عه‌ره‌بیه‌وه‌ وه‌لامى پراوپرى خۆى وه‌رگرتیه‌وه‌. به‌لكو تاكه‌ شێوازێك بتوانیت وه‌لامى ئه‌وه‌ بداته‌وه‌ : سه‌رنجدانى ژيانى محمه‌د خۆى و، ئه‌و كۆمه‌لگایه‌یه‌ كه‌ مه‌یدانى پیاوه‌بوون و

بورپیدانی پیاده بوونی ئەو دیاردەییە. لە بەر ئەوەیشتا تاوانبارکردنی محەمەد بە فرەژنی، تاوانبارکردنیکیە لە دادگایە کدا که ئەمڕۆ بۆ لێپێچانەوێ دیاردەییەکی پیش ۱۴۰۰ ساڵ زیتر دامەزراوە، بە هەمان شێوەیشتا داکوکیکردن لەو دیاردەییشتا دروستکردنی پردی بەزیندووویی راگرتن و پەڕاندنەو و هینانە ناو وەو دیاردەییشتا کی پیش ئەوەندە ساڵە بۆ ساتەوختی ئیستا ... لە هەردوو باریشتا، دژایەتیکردن یاخود پاراستی دیاردەییشتا کی کۆمەلایەتی کۆمەلگایەکی بەسەرچوووە لە نێو قۆزاخەیی پیرۆزیدا .

لەسەرئێوانی کۆمەلگای عەرەبی دورگەیی عەرەبی ئەوکاتە، ژیانی کەسایەتی محەمەد خۆیەو، چەند فاکتەرێکی ئەو فرەژنییە، هەر وەها قەدەغەکردنی مارەکردن و شووکردنەوێ بێوژنەکانی محەمەد مان بۆ دەردەکەوێ .

۱. کۆمەلگای قورپیش و حیجازی ئەوکاتە کۆمەلگای خێل بوو، فرەژنیشتا یەکیکە

لە دیاردەکانی کۆمەلگای خێل. لە خێلدا فرەژنی چەند مەبەستێکی تێدا حەشاردراوە کە خۆی سیستەمی خێل خۆی رەوایی بەو مەبەستانە دەدات، لەوانەشتا: پترکردنی ژمارەیی خێزان بە مەبەستی پەیداکردنی بژێویشتا کی ژیا، پترکردنی ژمارەیی پیاوان بە مەبەستی هێشتنەو و بەزیندووویی مانەوێ بنەمالە کە، وەک ئەوێ لە خێلدا پێیدەوتریشتا هێشتنەوێ پشت و بنەچە، هەر وەها بە مەبەستی زیترکردنی توانای بەرگریکردن و هێرشکردنە سەر خێلە نەیار یاخود نەناسەکان، بە مەبەستی فرەکردنی خزم و کەسوکار، هەر وەها لەباری مندالنه بووندا لەژنی یە کەم، بە مەبەستی دۆزینەوێ ژنی دوو م یاخود سێیەم .. ئەو ژنەیی کە رەنگە مندالی بێت. ئەم دیاردەییشتا هەموو تاکەکانی کۆمەل دەگرێتەو، بە دارا و نەدارەو، جیاوازییە کەیش لەو دایە نەدارەکان بێوژنەکان دەخوازن، بەلام داراگان، زۆری جار، کچان یاخود ژنانی شوخ و شەنگ و پارەدار دەخوازن و دەکرێت لای ئەمانە، لەپال گشت ئەو مەبەستانەشتا، مەبەستی سێکسکردنیکی زیتر و خۆشی و رابواردنیکی زیتر بەهۆی سامان و داراییە کەیانەو وەک فاکتەرێکی تری فەنتازیا ی ئەو توێژە لە بەرچاوبگریشتا. هەر وەها لەپال دیاردەیی فرەژنیشتا، لە خێلدا، دیاردەیی فرەمێردکردنەوێشتا بە هەمان ئەندازە لە کاردا، گەرچی ئافرەتان بە پێوانەیی دارابوون و تەمەن و روخسار جوانیشتا ئەو هەلیان دەسەدە کەوێت.

۲. ژیانی کەسایەتی محەمەد خۆی رۆلێکی دیاری لە فرەژنیشتا کەیدا هەبوو. محەمەد کورپی یەکیک لە خێزانە بەنێوانگ و دارا و بە دەسەلاتەکانی قورپیش بوو، باوکی خۆی نەدیو و لە تەمەنی پێنج سالانیشدا دایکی مردوو. لە بەر ئەوەیشتا نێردراو تە لای حلیمە السعدیە کە دایەنی مندال بە خێوکردن بوو بە پارە، لە نێو نووسراو ئیسلامیەکانیشدا هیچ بەلگە یەکی ئەوتو لەسەر چۆنیشتا ژیانی محەمەد تاو و کە سەردەمی لاویشتا لە بەردەستدا نیە بێجگە لەوێ لەوکاتەدا خەریکی شوانی بوو. پاشنەوێشتا دەگەرێتەو لای باپیری پاش مردنی ئەمیش دەچێتە لای ئەبوتالیبی مامی و لەگەڵ ئەودا دەکەوێتە کارکردن لە نێو قافلە بازارگانیشتا مامیدا لەسەر ریی حیجاز و فەلەستین، بەبێئەوێ سەرچاوەکان جۆری ئیشتە کەیی دەر بخەن { لێرەدا شایەنی بەراوردکردنە عەلی کورپی ئەبوتالیب، کە هەم ئامۆزای بوو و هەم هەر لە مندالیشتا هەو { مە کە } دا ژیاو و سەرکاری لەگەڵ شیوازی بازارگانیشتا هەبوو، ئەو کارەیی پێنەسپێردراو، بەلگولە نێو خێزانە کەیی خۆیدا ماو تەو } . پاشتریش کە تەمەنی دەگاتە ۲۵ سالی مامی بەجێدەهێلێت و دەچێتە لای خەدیجە، کە بێوژنی یەکیک لە بازارگانی گەرەکانی قورپیش بوو و سامانیکی گەرە هەبوو، کارەکانی ئەو جێبەجێدەکات، ئەوێشتا، لانی کەم، مانای ئەوێ هەیه کەوا بەهۆی بێ دایک و باوکی و زگورتیبوونیشتا لای مامی وەک ئەندامێکی خێزانە کەیی تەماشانە کراو و خۆشی سامانیکی ئەوتوێ لەو بنەمالەییشتا بەرنەکەو و تەو تاو و کەو بتوانیشتا بۆ خۆی بازارگانی پێو بکات . هەر ئەم ژیا نە پرچەر مەسەریشتا محەمەد، زوو هەتیو کەوتن و بێبەشبوونی لە نازی دایک و باوک، کاری شوانکارەیی و قافلە چێتی بەر خۆرەتاوێ بێبەزەیی حیجاز و قایلبوونی مامی بەوێ بچێتە بەردەستیکردنی خەدیجە و بێتوانایی لەژنەپێنانیکی سادە، کە هاوسەرێکی هاوتەمەنی خۆی بخوازیشتا، ناچاربوونی بە خواستی ئافرەتێکی زۆر لەخۆی بە تەمەنتری وەک خەدیجە، ئیتر با

دەولەمەندىش بوويىت و، پاشان گۆرپانى ، بەھۆى ئەو خواستنى خەدىجەو، بۆ ئەندامى خىزانىكى دەولەمەندى گەورەى نىو قوپىش و، پاشتر بوونى بە ناودارىكى گەورە، بەھۆى راگەياندى بانگەواى ئىسلامەو، كە گەياندى ئاستىكى بەرزتر لە ئاستى سەرۆك خىلەكان و تەنانەت مەملانى سەرۆك خىلە ھەر بەھىز و داراكانىشى دەكرد ... بەگشتى ئەو فاكتەرە بەھىزانەن كە محەمدى بەرەو دياردەى فرەژنى راکىشا : لەلايەكەو ەك مەوئىك و ئەندامىكى ئاسايى سىستەمى خىل و، لەلايەكى ترەو ەك تەنيا گەنجىكى نىرىنەى پاش باوكى و ەك نەوہى خىزانىكى دارا و بەناوبانگ و، پاشترىش كەسايەتى خۆى ەك دارا و سەرۆك بزوتنەوہىكى فراوان كە بەھۆى ئەو پلەوپايەوہ توانا و بوارى خواستنى ھەر شۆخە كچىك ياخود تەرەژنىكى قەيرەى پىداو، بىئەوہى ھىچ رىگرىبەك بىتە سەرپى . بىجگە لەوانەيش تۆلەى دەروونى ، بەمەبەستى قەرەبووكردەوہى ژيانى گەنجىكى گەنجىتى دژوار، فاكتەرەيكە رۆلى خۆى ھەبوو ە ناكرىت فەرامۆشكرىت .

۳. ئەوہى رەخنەگرانى محەمد فەرامۆشيدەكەن ئەوہى بۆچى محەمد ئەو ھەموو ژنانەى ھىناوہ؟ ... تەنانەت رەخنەگرىك و نووسەرەيكى بەتوانا و ناودارى ەك . جلال صادق كۆكۆڭرەك ھەمان دياردەى لەئاست پرسىكى بىوہلامدا بەجىھىشتوہ كەدەلەيت: {ئايا، لەروانگەى سايكۆلۆژى و شىكردەوہى دەروونىيەو، زەواجى يەكەمجارى پەيامبەر لە ژنىك كەبەدايكى دەشىت و پاشان شەيدا بوونى دواترى بۆكچانىك كە لە تەمەنى كچى خۆيدان، ماناى چىبە؟} . ەك پىشترىش وتم يەكەك لە مەبەستەكانى فرەژنى ، لەسىستەمى خىلدا ، برتىبە لە ھەز و خواستى مندالبون و بەردەوامبوونى پشت و بنەچە . سەرەتا محەمد بەگەنجىتى لەگەل خەدىجەدا دەمىنەتەوہ بەبىئەوہى مندالى بىتە ، ھەلبەت ھۆى سەرەكى دووبارە ژننەھىنانەوہى لەسالانى خواستنى خەدىجەدا ئەوہى كە پلەوپايەى دارايى و كۆمەلايەتى خەدىجە لەھى محەمد پتەوتربوو ە ئەمەيش بوارى نەداوہ ژن بەسەر خەدىجەدا بەھىنەت كە مەترسى لەدەستدانى ئەو پەناگەيە و تىكشكاندى دەبوو شتىكى بەلگەنەويست ، كەتاوہكو بانگەوازكردى پەيامەكەى ، ناوى محەمد ەك بازرگانىكى سەربەخۆ و خاوەن سامان لەئارادا نىو ە ەك مېردى خەدىجە سەرۆكارى راپەراندنى كارەكانى ئەو دەكات و، تەنانەت لەو كاتەيشدا ھەر لەگەل قافلە بازرگانىيەكانى ئەودا ھاتوچۆى فەلەستىن دەكات، واتە ھىشتا پەيوەندىيەكەيان برىتە لە پەيوەندى نىوان مېردىكى ھەژارى خاوەن ھىزى كار و ژنىكى دەولەمەندى خاوەن سەرمايە {رەنگەيەكەك لە مەبەستەكانى خۆدى بانگەوازكردى پەيامەكەيشى، لەپال گىرپانەوہى دەسەلاتى كزبووى بنەمالەكەى و زىندووكردەوہى خەونى - قسى - باپىرە گەورەيدا لە دامەزراندنى دەسەلاتىكى بەھىزى بنەمالەى قورپەيشدا، سەرەتا بۆ ترساندن و تىكشكاندى خەدىجە و دەستبەسەرگرتنى ھىزە دارايىكەى و وەدھەيتاننى خەونى فرەژنى ، بەمەبەستى مندالبون ، بوويىت } ، بەلام پاشئەوہى محەمد، بەھۆى بانگەوازەكەيەو، ھىزىكى تاكەكەسى سەربەخۆ پەيدا دەكات و، پلەوپايەى بنەمالەكەيشى زىندوو و بەرزتردەكاتوہ و، جىگا و رىگاي خۆى دەسەپىنەت ، ئىنجا دەكەوئە ژنەيتەى تر . ئاخىر جىگەى سەرسورمانە كە رەخنەگرانى محەمد بايەخ بەو قسەيەى نادەن كە دەلەيت: سامان و مندال {ياخود مندالى نىرىنە - البنون} تاجەگولنەى دنجان ، چونكە بەھۆى سامانەوہ مەوئە دەتوانىت ژنى زىتر بەھىنەت و لەمىشەوہ ئەگەرى مندالبونى زىتردەبىت ، لەبەرئەوہيش خۆيشى ھەولى مەيسەركردى ئەو خەونە دەدات و، ئەو فرەژنىيە دەسازىنەت كە ئىستا نەيارانى (سىياسى بە پلەى يەكەم) ەك پەلەيەكى رەش نىوزەدى دەكەن ، بەبىئەوہى خەونەكانى مەوئىكى داراي نىو سىستەمى خىل لەبەرچاوبگرن ، بەلكو بەھەمان روانىنى پىرۆژنامىزانەى سەلەفەتەوہ لەكەسەكە و كرادارەكانى دەروان.

ھەموو لايەكىش ئەو دەزانن، لەو سەردەمەدا و لە نىو ئەو كۆمەلگايەدا، ھىشتا، بىجگە لە زانىارىيەكانى ئەزمونى كۆمەلايەتى، ھۆكارە بايۆلۆژىيەكانى مندالەبوونيان نەدەزانى، بەلكو لەبرى ئەوہ زاراوہى {پياوہتى} لىكدەرەوہى كردهى مندالبون بوو . مندالبون بەو مانايەى باوكەكە پياوہتى تىدايە و، پياوہتىش بەومانايەى پياوئە دەتوانىت سىكس بكات و شەھوت فرىدات . لەو كاتەيشدا ، بەھۆى نەبوونى زانىارى تەواو، بەپلەى يەكەم بوونى شەھوت بە بوونى پياوہتى

زانراوه. جا کاتيک محمەد ھەردوو تواناي سیکسکردن وشەھووت فریدان لەخۆیدا دەبینیت ، لەبەرئەو تەواکۆ تەمەنی ناومیدی وازی لە ژنھێنان، بەمەبەستی مەیسەربوونی خەونی وەچەخستەنەو، نەھێناو .

ھیندە ی من درکی پێبکەم، ئەوانە ئەو فاکتەرە کۆمەلایەتی و تاکەکەسییە بەھێزانەبوون کە وایان لەمحمەد کرد لە ژنیکی زیتەر بەھینیت، تەنانەت لەنیو بانگەشەکە ی خۆیشیدا ھەولێ داوھ پاساوی عەقیدەیی دوورلەو فاکتەرانی بۆ بدۆزیتەو، بەو ی خۆی توانای سیکسکردنی زۆر و یەکسانیکردنی نیوان ژنەکانیشی ھەبوو، کە ئەم یەکسانیکردنە لە ھەموو راستگوییەکی بێبەرییە چونکە دەزانین زۆر جار ھەبوو چەند مانگ و ماوھ ی دووردریژ لەیەکیک یاخود زیتیری ژنەکانی دووربوو، ئەویش، ئەگەرچی لەژێر کاریگەری زەرورەتەکانی بانگەشەکەیشیدا بوو، زیتەر مانای فەرامۆشکردن و بایەخ پێنەدانە کە یەکسانیکردن. ھەروەھا محمەد لەژێر کاریگەری سەرچەم ئەو فاکتەراندە و بەپالپشتی ئەو پلەوپایە نوێ بەھیزە ی خۆیەو ، رەفتاریکی داھینا کە تائەو کاتە لەنیو قورپیشیدا نەبوو، ئەویش ئەو یە کە پیاویک لەیە کە کاتدا ھیندە ژنی رەسمی ھەبیت {لێرەدا قەسەمان لەسەر کەنیزە ک نێ} ، ھەر لەبەرئەویشە پاشئەو ی لە مندالبوون بێئومید دەبیت، ئینجا جاریکی تر بە پاساوە عەقیدەییە کەیدا دەچیتەو، بەشیو یە کە خۆی زامدار نەکات و شۆینەواری نەگونجاو لەسەر کارەکانی خۆی بەجینەھێلت، ئاماژە دەکات بەو ی ئەگەر پیاوان توانایان نەبوو یەکسانی لە نیوان ژنەکانیاندا بکەن ئەو تەنیا یە ک ژن بەھین .

دوا خال کە دەمەوێت ئاماژە ی پێبکەم و پێموایە کۆمەکی ھەمان بۆچوونی سەرھوھ دەکات، ئەو یە بۆچی محمەد خواستنی بێوژنەکانی دوا ی خۆی قەدەغەکرد؟، کە ئەمەیان لادانیکی لەپەرسەیی خێل و ، تەنیا بەسەر بێوژنەکانی خۆیشیدا پیادەدەکریت، ئەگەر بکریت بەزمانی ئەمۆ قەسەبکەین، ئەو ئەو کارە زەوتکردن و پێشیلکردنی ھەست و حەزی مۆبیانە ی ئەو ژنانە یە لەلایەن کەسێکەو، کە گەلێک سیفەتی یەکسانی بەخۆی بەخشیو و لەنیو بانگەشەکەیشیدا ئاماژە ی پێدەکات !! .

پێشتر ئاماژەم بەو کرد، سیستەمی خێل، بەھەمان ئەندازە ی فرەژنی پیاوان، رێگەیشی بەبێوژنەکانیش داو جاریکی تر شوبکەنەو {کە ئەویش خۆی بەشیکی دەستەبەرکردنی پێشمەرگییەکانی دیاردە ی فرەژنی پیاوانە} و، ھەروەھا لەسیستەمی خێلدا تەنیا زانیارییەکانی ئەزمونی کۆمەلایەتیان لەسەر مندالبوون ھەبوو، نەک زانیارییە زانستیەکانی ئیستا. بێگومان لە کۆمەلگایەکی وەکو حیجازی ئەوکاتە ی سەرەپێ نیوان حەبەشە و فەلەستین و میزۆپۆتامیادا، ئەگەرچی نەیانزانیو ھەو بۆچی پیاویک و ژنیکی دیاریکراو، بۆنمونە محمەد و ھەر یەکیک لە ژنەکانی، مندالیان نابیت، بەلام دیسان بێگومان بەھۆی ئەزمونی کۆمەلایەتی لەژمارەنەھاتووی بێناو و بیستراو ھەو زانیویانە کەدەشیت پیاویک لە ژنی دووھم یاخود سییەم و... ھەروەھا ژنیکیش لە میردی دووھم یاخود سییەم و... مندالیان بیت. ئەم زانیارییە ی ئەزمونە کۆمەلایەتیەکان و ئەو ھەموو وەسفانە ی محمەد لەسەر خۆی کردوویەتی، گوا یە پیاویکی کارای سیکسکارە و پیاوھتی {شەھووت} ی زۆری ھە یەو، دەتوانیت چەند ژنیکی لەیە کە کاتدا بەپێو بەریت ، ئەو دوو ھۆیە ی قەدەغەکردنی خواستەو ی بێوژنەکانیەتی. چونکە لە حالەتیکدا، ئەگەر محمەد رێگە ی بدایە بێوژنەکانی شوبکەنەو و، یەکیک لەوانە لەپیاویکی تر مندالی ببوایە، ئیتەر ئەو کاتە ھەموو ئەو وەسفانە ی لەسەر خۆی کردبوونی لای خەلک ھەموو راستگوییەکیان لەدەستدەدا و، وەک دەلین: دەستەکە ی ئاشکرا دەبوو. ھەروەھا لەبەرئەو ی لەسیستەمی خێلدا ، مندالبوون، تاکە بەلگە ی کردووی پیاوھتیە لەپە یوھندی ژن و میردایەتیدا، ئەو ئەگەر ئەو دەروازە ی بەکراو یی بەمایەتەو و، ھەر پیاویکی تر لەیەکیک لەبێوژنەکانی ئەو مندالی بختایەتەو، مانای ئەو ھەبوو ، بەکردو، دەیسەلماند پیاوھتی و شەھووتی لە محمەد زۆرتەر و لەھەمان کاتیشدا دەیسەلماند کەوا لایەنی پیاوھتی محمەد خۆی و، ئەو دەق و قسانەیش کە جەختی لەسەر دەکەن لە ھەموو راستیەکی بەدوورن، ... کە بێگومان دەگونجا ئەم سەلماندنە ی بەناراست

دەرچوونی ئەو دەق و قسانەى محەمەد لەو بارەىەووە کردوونی ، ببوایە بە سەرەتا و دەروازەىەکی زۆر بەهیزی سەرەلانی گومانی لەنیوچوون و لەنیوبردنی سەرجهمی ئەو میتۆلۆژیایەش که محەمەد داپژەری بوو .
دواشت، هیوادارم هەرکهسیکی تر که فاکتەرێکی کۆمەلایەتی تر بۆ روونکردنەوہی ئەو دیاردەىە درک پێدەکات ، نەک وتە نەگۆرەکانی نیو دەقەکان و دەستەواژەکانی ململانێی سیاسی ، بیخاتەرپوو ، بۆ ئەوہی چیدی ئەم رەفتارە کۆمەلایەتیەى خێل لەوہ زیتەر نەبیتە مایەى و نکرینی پرسە سەرەکی و زانستیەکانی دەربارەى ئاین و مەیدانی ململانێی توندوتیژ.